

Őshonos és termesztett szilfáink fajai.

Irta: Dr. Simonkai Lajos, egy. magántanár.

A földképzés jelen, vagyis alluviumos korszakában, hazánk síkjain és hegyvidékein ősrégi időktől vadon, vagyis önként termő, ugynevezett *őshonos szilfáink* erdészeti fontosságát, valamint sokoldalú gyakorlati hasznát, eléggé részletesen vázolja az a közkézen forgó, vaskos, pályadijnyertes erdészeti növénytanunk, a mely *Fekete Lajos* és *Mágócsy-Dietz Sándor* urakat vallja jeles szerzőinek.

A magyar erdész jól ismeri a *szilfát*, mint haszonfát; jól tudja, hogy a szilfák, legalább a nálunk őshonosak, kedvező talajviszonyok mellett, gyorsan növekedő, sok faanyagot termő fák; tudja, hogy egyik másik fajuk, főkép a folyómelléki, talajvizben nem szükölködő erdőkben és kertesítésekben, oly hatalmas példányokká fejlődik ki, hogy koronájának csúcsa felemelkedik 33—40 méter magasságra, derekának vastagsága pedig eléri vagy megis haladhatja az 1 méternyi törzsátmérőt. Eléggé ismeretes az is, hogy a szilfák évente dusan virítanak és mert viráguk csak nagy ritkán fagy el, évente bőven termik hártýaszárnyu, lapos, könnyü terméseiket és azokat éretten a légáramlatok hullámain szertesztét repíthetik. Önmaga erejéből is biztosan és bőven szaporodhatik ezért a szilfa; könnyebben és bővebben, mint a tölgyfa, a melylyel egy szintájon tenyész, hol békességben, hol élet-halálküzdelem közt. Alföldi, így folyammenti erdeinkben manapság gyakran a szilfáé a győzelem; mert a hol ezekben az erdeinkben a vénhedt tölgyes erdők pusztulásnak indulnak, a nyárfákkal és kőrisfákkal együttesen, vagy esetleg egyedül is, a szilfák szerterepülő ezernyi-ezer magva lepi el a talajt, ők magzanak fel a tölgymaknál jóval serényebben

és gyorsabb növekedésük révén ők lesznek uralkodókká az egykori tölgyes helyén.

Ennyi figyelemreméltó jeles tulajdonság önként is felkölti a szilfák tanulmányozása iránt az erdész érdeklődését. És ez érdeklődés csak fokozódhatott akkor, a midőn az «Erd. Lapok» m. évi május havi füzete meghozta a nm. földmivelési minister ur 37046/1897. sz. körrendeletét, a melyben felhivja erdészeinket arra, hogy hazánk erdei fanemeinek és fajainak földrajzi elterjedését részletesen, alaposan megállapítsák és e tevékenységükkel megvalósítsák hazánkban is azt a tudományos és gyakorlati célzt, melyet a fásnövények földrajzi elterjedésének kimutatásával a művelt Európa erdészei, csaknem valamennyi országban, szintén maguk elé tűztek.

A magas körrendeletet kísérő mellékletben, az *Ulmus*-génusz fajai is fel vannak véve, mint megfigyelésre kívánatosak. Nemcsak tisztán nemzeti, hanem nemzetközi érdek is kötelességünké teszi tehát, hogy a tudományt és a gyakorlati élet céljait egyaránt szolgálva, a lehető alapossággal s a lehető széles körben mintaszerűen kimutassuk a hazai erdőkben őshonos összes *Ulmus*-fajok vízszintes és függélyes térfoglalásának pontos határait, tömeges tenyészésük fokát, talajbeli és éghajlati igényeiket, égtáji hajlandóságukat, természetbeli nagyságukat, kifejltségüket.

Bármely fanem fajaira vonatkozzék, az ily alapos vizsgálatok teljesítése, ahhoz a munkához az első föltétel az, hogy a vizsgálatot végző, az illető fajokat pontosan, biztosan ösmerje; mert ha nem ösmeri helyesen a vizsgálat tárgyául szolgáló fajokat, akkor a munkája tele lesz tévedésekkel és csak zavarni fogja a helyes vizsgálatok adatait.

Kérdem már most, — szorosan a kitűzött tárgyam-

nál maradvá — vajjon ösmerjük-e mi magyar botanikusok és erdészek alaposan az őshonos szilfák fajait és ha igen, vajjon megtudnók-e azokat különböztetni az esetleg messze földről hozzánk került, itt eredetileg nem honos, de idők folyamán meghonosult külföldi őshazájú szilfajoktól?

Föltéve továbbá azt, hogy hát ha nincs is mindeki teljesen tisztában őshonos szilfajainkkal: kérdem másodszor, vajjon azok, a kik tökéletesen jártasok ez ügyben, irtak-e oly magyar nyelvü erdészeti, vagy dendrológiai művet, a melyből az a vidéki erdész, a kinek utbaigazításra szüksége van, mint forrásműből merithessen, a melynek vezérlete mellett őshonos szilfajaink pontos ösmeretét elsajátíthassa?

Dendrológiai tanulmányaim során oly eredményre jöttem, mely mind a két föltett kérdésre tagadó választ ad.

Nincs oly magyar irodalmi művünk, nincs oly herbariumunk, a melyben őshonos szilfajaink alaposan, tudományos pontossággal és helyességgel volnának leírva, megnevezve, meghatározva. Ebből azt kell következtetnünk, hogy hazai tudósaink sem voltak eddig tisztában őshonos szilfáink fajaival; mert ha tisztában lettek volna velök, arról műveik tanuságot tennének.

A németek, azok tisztába hozták már az ő őshonos szilfajaikat. Nézzük meg akármelyik újabb német dendrológiát, így például *Dippel*-nek 1892-ben megjelent «Laubholzkunde» czimü műve második kötetét, s ott látni fogjuk, hogy a germán dendrologusok a saját hazájokban őshonos szilfák 4 főfaját ösmerik és különböztetik, sőt azt a négy főfajt hazánkból is jelzik, mert egész Közép-Európát mondják valamennyi négynek őshazájául.

Nálunk Fekete Lajos főerdőtanácsos ur a már emli-

tett helyen, — tehát 1897-ben — csak 3 fajt ösmer s azokat a következőleg nevezi: *Ulmus campestris* Smith; *Ulmus montana* With; *Ulmus effusa* Willd. Ha ezt a három tudományos fajnevet az «Erdészeti Növénytan»-ban fel akarjuk keresni, hogy tájékozást nyerjünk arról, hogy egy-egy név melyik általunk ösmert vagy esetleg meghatározandó fajra vonatkozik: zavarba jövünk.

A nevezett *Növénytanban* ugyanis nincs szó az *Ulmus campestris* Smith. fajnévről, hanem szó van két más auctoru *Ulmus campestris*-ről. Azt olvassuk ugyanis a Fekete és M.-Dietz «Erdészeti Növénytan»-a 617. lapján, hogy *Ulmus campestris* Spach, helyesebben *Ulmus glabra* Smith; másrészt a 622. lapon azt, hogy *Ulmus campestris* L. helyesebben *Ulmus montana* Smith. Van tehát ama «*Növénytanban*» kétféle *Ulmus campestris* említve, mert a Spach-féle más faj alá van vonva, mint a Linne-féle; de nincs megmondva az, hogy mit értsünk a Smith-féle *Ulmus campestris* alatt. Ez a fajnév okozza az egyik zavaros érthetetlenséget. A másik kételyt meg az *Ulmus montana* With elnevezés okozza a körrendelet mellékletében; mert az «Erdészeti Növénytan» szerzői a 622. lapon csak az *Ulmus montana* Smith-ről számolnak be és nem szólnak arról semmit sem, hogy van *Withering* megnevezte *Ulmus montana*. Valóban engem is gondolkozóba ejtett a tudományos nevek e pontatlansága és összezavarása, sőt szeget ütött a fejembe az a szabályt sértő eljárás is, hogy a Linne-féle 1753-ban leirt és a német Auctorok műveiben is fajként tisztelt *Ulmus campestris* L., a mi Auctoraink művében egyszerűen synonymnak van lefokozva, a Smith engl. fl.-ben csak 1808-ban közölt és lerajzolt *Ulmus montana* Smith fajnév alá.

Uraim! én nem hiszem, hogy ezen a név-labyrinthuson

azok a rendszerént faluban lakó erdészek — ott távol a tudományos központoktól — el tudjanak igazodni, a mikor én magam sem tudtam eligazodni addig, a míg tüzetesen utána nem jártam a dolognak.

Pedig manapság nincs jobb dendrológiánk, nincs jobb erdészeti flóraművünk, mint a minő az a sok tudással és nagy szorgalommal összeállított, pályadíj-nyertes «Erdészeti Növénytan,» a mely szilfáink tárgyalásában nem szerencsés, mert tele van nevezéstani hibákkal és nem nyújt oly alapos tájékozást Ulmus-aink fajairól, a minőt a mai floristikai tudás színvonala megkövetel.

Az Ulmus-ok rendszerét kellően kifejtő külön irodalmi cikkünk sincs; időszerűnek és szükségesnek véltem ezért — most, a midőn a külföld szeme is reá lesz szegezve a nemzetközi érdekekben is végzett növényföldrajzi megfigyeléseinkre, — az őshonos és tenyésztett szilfáinkra vonatkozó dendrológiai és rendszertani (systematikai) kutatásaim eredményének közlését e lapok hasábjain.

*

A *szilfa* vagyis *Ulmus* Tournef génusz fajai megannyian az éjszaki földkerekség flóráját jellemzik, s e földkerekségnek főkép *mikrotherm* vagyis mérsékelt, valamint a *mesotherm* vagyis meleg éghajlati övében honosak. Fajaik számát a legújabb forrásművek szerzői, így *Bentham* és *Hooker* (1880-ban), valamint *Engler* (1889-ben) mintegy 16-ra becsülik, s e fajaikat három algénuszba csoportosítják.

Az első algénuszba az *örökzöld szilfák*, vagyis a *Microtelea* Spach fajai tartoznak. Ezeknek örökzöld a lombja, mert leveleik többnyáriak, virágaikat pedig vagy a múlt évi leveleik hónaljában fejlesztik tavasz utóján, vagy az idejü levelek hónaljában nyáron, illetőleg ősszel,

Mindannyian melegebb övi, a mi telünket szabadon ki nem álló növények, ezért erdészetünk szempontjából bátran eltekinthetünk tőlük. Engler szerint ebbe az örökzöld lombu algénuszba csak csupán 3 faj tartozik u. m.: a Keleti-Himalája és Birma forró égövi vidékeiről ösmeretes. *Ulmus lanceifolia* Roxb. (*Ulmus Hookeriana* Planch); továbbá a China és Japán mesotherm övén honos *Ulmus parvifolia* Jacq.; végül az északamerikai Egyesült-Államok déli meleg övén honos *Ulmus crassifolia* Nutt. Jackson szerint a Kelet-Indiában tenyésző *Ulmus crosa* Roth e csoport negyedik faja.

Közülök, mint kerteinkben tenyésztett fajt említi az «*Arboretum Alesuthiense*» és az «Erdészeti Növénytan» a khinai *Ulmus parvifolia* Jacq-t (*U. Chinensis* Pers.), mint-hogy azonban e faj Közép-Európa kertjeiben sehol sem tart ki betakarás, különös téli gondozás nélkül és mivel még fiumei kertjének szabadon diszló fás növényei közt sem említi József főherceg Ö Fensége: mi az *Ulmus parvifolia* Jacq-t az éghajlatunk alatt szabadon megélő és szaporodó fajok sorába fel nem vehetjük.

Kiállja ellenben éghajlatunkat az a többi szilfaj, a mely mind időszakos lombu és virágait kora tavasszal a lombfejlés megkezdése előtt fakasztja és a melyeket az *Oreoptelea* Spach, meg a *Dryoptelea* Spach algénuszokba csoportosítanak.

Az *Oreoptelea* a kocsános-szilfák csoportját foglalja össze egy közös elnevezés alá. Az ide tartozó fajok jellemvonása az, hogy virágaiknak kocsánai többszörösen hosszabbak a virág leplénél, és hogy jókora kocsánokon csüngő leppendék terméseik éle bolyhosan pillás szőrőzetű. Közép-Európában négy fajuk jöhet számba. Az egyik nálunk is őshonos s ez a nyolczporzós szilfa, vagyis a bodrogekői

nép *Veniczfá*-ja, tudományos néven helyesen: *Ulmus pedunculata* Fougereux. Nem jól teszik az «Erdészeti Növénytan» szerzői, hogy még mindig a Diószegi-korabeli, régóta synonym gyanánt szereplő *Ulmus effusa* Willd. elnevezést tartják fenn érvényesnek; holott az 1787-ből származó Willdenow-féle elnevezés, az elsőbbségnek általában elfogadott elvei szerint, csak synonym szerepelhet, az 1784-ből eredő *Ulmus pedunculata* Foug. tudományos név alatt; holott ennek az elsőbbségnek hódolva a germán dendrológusok is elejtik a saját honfijoktól eredő emez elnevezést és érvényes névül a francia Fougereux-tól adott nevet, vagyis az *Ulmus pedunculata*-t fogadják el. Három faja a *kocsános szifák*-nak Éjszak-Amerikában othonos, ugymint: az *amerikai szilfa* (*Ulmus Americana* L.) melyet már Diószegi és Fazekas fűvészkönyve is jelez, hazánk növénytenyésztésében (1807-ben); továbbá a *fürtös szilfa* (*Ulmus racemosa* Thomas), amelyet csak a legújabb évtizedekben kezdtek tenyészteni Németországban, de a mi kertjeinkben is előfordul; végül a feltűnően léczesen parás águ *Ulmus alata* Michx., a mely Közép-Európában szintén tenyésztethető volna.

A harmadik algénuszba a *kocsántalan szifák*, vagyis a *Dryoptelea* Spach fajait sorozzuk. Ezeknek is időszakos a lombozatuk; virágaiknak a kocsánai rövidek, a lepelnél kurtábbak vagy annál legfeljebb 1·5-szer hosszabbak; lependék termésüknek az éle pedig meztelen.

A közép-európai dendrológiákban 6 idetartozó fajról van szó, még pedig 3 külföldről, a melyek a mi kertésztéiseinkben is előfordulnak és jól diszlenek, valamint 3 európai őshonos fajról, a melyek hazánk flórájában is őshonosak. Pontosan a 3 európai «kocsántalan szilfajt» a mi irodalmunkban megkülönböztetve sehol sem találjuk;

a nomenclaturájuk sincs alaposan rendbe hozva: ezért ezek tanulmányozására helyeztem a fősúlyt. Tanulmányaim eredménye az lett, hogy immár kétségtelen az, hogy az *Ulmus*-fajok nomenclaturája a germán dendrologiákban, sőt a Jackson «Index kewensis»-ében sincs kellően, helyesen megállapítva, és hogy Közép-Európában nem is 3 őshonos szilfajt kell különböztetnünk, — miként azt a németek vélik, — hanem 4-féle telivér őshonos *Ulmus* speciest és egy félvért!

Vizsgálódásaim fonala a következőképp fejlődött. *Linne Károly* az ő «Species plantarum» alapvető művének ugy első, valamint második kiadásában az európai őshonos szilfákat mind egy fajnév alá foglalja. Ez az *Ulmus campestris* L. szerinte ez csaknem egész Európában othonos, mert a földrajzi elterjedésére ezt írja: «habitat in Európa ad pagos, a Gades in Gestriciam.» Helyesnek kell tehát tekintenünk a Karl Koch dendrologiájában nyilvánított azt a nézetet, hogy Linne az ő *Ulmus campestris*-e alatt értette egyrészt azokat a szilfákat, a melyeket a germán dendrologusok manap is *Ulmus campestris* L. néven különböztetnek, vagyis az ugynevezett *parás szilfát* (*Ulmus suberosa* Mönch.) és értette a Közép-Európában, sőt Skandináviában is előforduló *Ulmus scabra* Mill., valamint *Ulmus penduculata* Foug. fajokat. Csupán egy eddig megkülönböztetett fajt az *Ulmus glabra* Mill.-t nem értette alatta. Ezt a délibb-vidéki európai fajt nem ösmerhette Linné azért, mert ez a faj már Közép-Európa éjszakibb részein is ritkaság, Skandináviába pedig *Fries* állítása szerint csak újabb időben hozták be.

Karl Koch azután így okoskodik: A *kocsános szilfát*, a melyre több biztos elnevezésünk van s ilyen az *Ulmus penduculata* Foug. is, más szerzők már elválasztották az

Ulmus campestris-től, ezt tehát nem szabad a Linne-féle gyűjtőnév alatt továbbra is meghagyni. De Koch előtt nem választották szét szabatosan az európai *kocsántalan szilfákat*. Ez a germán dendrologus az, a ki elsőül mutatja ki, hogy az ugynevezett *parás szilfa*, (*Ulmus suberosa* Mönch.) leppendékei lényegesen különböznek az *érdes szilfa* (*U. scabra* Mill.) leppendékeitől; mert míg amazoknak magva a hártyaöv felső csorbájához igen közel jut s ezért rövid a bibe csatornája, addig az *Ulmus scabra* magva hártyaövének közepén alul van elhelyezve, távol esik tehát a hártyaöv felső csorbájától és aránylag hosszú a bibecsatornája. Tekintettel már most arra, hogy Németországban és Skandinávia délibb részein is a rövid bibecsatornáju és gyakran parás águ szilfaj a legközönségesebb, Koch ezt kívánja *Ulmus campestris* L.-nek nevezni s a germán dendrológusok manap is az ő nyomdokait követik, sőt az angol szerzők is.

Másként fogja fel azonban a dolgot Kerner Antal, a bécsi tudomány-egyetem zsenialis professzora. Kerner az «Österr. botanische Zeitschr.» 1876.-i évfolyamában kifejti, hogy *Ulmus campestris* L. névvel legfeljebb azt a szilfajt szabad jelölnünk, a mely e néven a Linne herbáriumában található. Igen, de *Hooker* «Flor of the brit. isl. 334» szerint, a Linne herbariumában a hosszú bibecsatornáju *Ulmus scabra* Mill., vagyis *Ulmus monata* Smith található *Ulmus campestris* L. néven: ezért az elsőbbség révén ezt illeti a Linne-féle elnevezés.

Ime tehát készen van a bonyodalom és a nevezéstan zürzavar a különböző szerzők műveiben. Igazat adhatnánk Kernernek, ha meg nem ingott volna már az az állítás, a melyre ő alapítja ítéletét, hogy Közép-Európában csupán két kocsántalan szilfaj különböztethető, t. i. a

hosszu bibecsatornáju *Ulmus scabra* és a rövid bibecsatornáju *Ulmus glabra* Mill. Ámde Dippel már 1892-ben kimutatta, hogy két rövid bibecsatornáju szilfaj honos Európa mikrotherm övéen, az egyik az *Ulmus glabra* Mill., a másik pedig a *parás szilfa*, a melyet Dippel *Ulmus campestris* L. néven ír le. Másrészt pedig én arra az eredményre jutottam, hogy hosszú bibecsatornáju szilfajt is kétfélet kell Közép-Európában különböztetnünk s ezek egyikére legjobban reállik az *Ulmus scabra* Mill. biztos elnevezés, a másikat pedig ezentul *Ulmus Pannonica* Simk. néven kell dendrológiánkban megkülönböztetnünk.

Kernernek az az alaptétele, hogy csak egy rövid bibecsatornáju és csak egy hosszú bibecsatornáju Dryoptelea európai-fajunk van, ekként szétfoszolván, kérdés tárgya marad továbbá az is, vajjon mindazok a példányok, a melyeket Linné *Ulmus campestris*-eknek határozott a hozzáforduló barátjainak és vajjon a Linné herbáriumának megannyi *Ulmus campestris* nevű példányai olyan termésűek és olyan levelűek-e, mint az *Ulmus montana* Sm., illetőleg az *Ulmus scabra* Mill. Erre a kérdésre már a proprio tagadó lehet a válaszunk azért, mert Linné az európai szilfákat a terméseikben rejlő lényeges jellemvonások szerint nem különböztette, holott megtette volna a különböztetést és nem vonta volna egy kalap alá az *Ulmus pendukulata*, az *Ulmus suberosa*, az *Ulmus glabra* Mill. s az *Ulmus scabra* fajokat, ha terméseiket ösmerte volna. De a Linné herbariuma is ugylátszik tagadó választ ad e kérdésre; mert ha a Linné gyűjteményének összes *Ulmus campestris* nevű példányai a hosszú bibecsatornáju és nagyon érdes levelű *Ulmus montana* Smith-hez tartoznának, akkor a Kew-Garden herbáriumának, tehát egyszerűs mind a Linné herbáriumának is legujabb kutatói,

nem irhatták volna a csak alig egy éve megjelent *Jackson index Kewensis*-ben: hogy

Ulmus campestris L. spec. (1753) 225. részben (partim) *U. montana* Sm. és hogy

Ulmus campestris L. spec l. c. az ő felfogásuk szerint manap is az európai rövid bibecsatornáju *Ulmus suberosa* Mönch-öt, meg *Ulmus glabra* Mill.-t egyesíti.

Igy állván a dolog, az *Ulmus campestris* L. elnevezés, mint oly összefoglaló név, a melyik nem egy növényfajt, hanem legalább is 3—4 növényfajt illet meg, egyetlen egy szilfajunk tudományos neve sem lehet; mert az elsőbbség elvé és a kételyeket, összezavarást nem tűrő tudomány érdeke valamely elnevezésnek csak abban az esetben ad elsőbbségi jogot, ha az a név egész biztossággal, csupán egy határozott növényfajra, v. egy alfajra vonatkozik.

Ha a Linné-féle *Ulmus campestris* elnevezést, mint gyűjtőnevet ezentul egyetlenegy európai szilfaj nevéül sem fogjuk használni, ezzel csak a tudománynak teszünk szolgálatot. Ebben az esetben mindenik őshonos *Ulmus*-fajunkra kinyomozzuk a reá kétségtelenül alkalmazható legrégebb tudományos fajnevet, a melynek olvastán azonnal tisztában leszünk azzal, hogy a különböző felfogásu szerzők, különböző fajokat jelentő *Ulmus campestris*-ei helyett melyik őshonos szilfajunkra kell gondolnunk.

Okát adván ezekben a Linné-féle *Ulmus campestris* elnevezés mellőzésének, élénken érzem azt a reám nehezedő kötelességet, hogy a szétmorzsolás helyén felépítem a tudós világnak szükséges szabatos fajneveket. Megkísérlem ezt az alábbiakban.

Az 1768-ban közzétett *Ulmus glabra* Mill.-ről már fentebb említettem, hogy az alig fordulhatott meg Linne szemei előtt. E határozott szilfajt jelentő név tehát meg-

állhatna, ha *Hudson* már 1762-ben egy egészen más, az *Ulmus montaná*-hoz vont fajt nem nevezett volna *Ulmus glabrá*-nak. Hogy az összezavarást kikerüljük, más nevet kell tehát ennek is keresnünk; a legrégebbi és reá teljesen illő, kétséget nem támasztó neve lesz ezért e fajnak: *Ulmus nitens* Mönch meth. 333. (1789). Ehhez csatlakozik rövid bibecsatornáju terméseivel egy másik középeurópai faj, a melynek ágai, levelei bőven szőrösek és a melyről a germán dendrológusok azt állítják, hogy csak ez az a mely náluk ágain parafát fejleszt. Hát erre a parafás águ szilre teljesen reállik az *Ulmus suberosa* Mönch weissenst. 136. (1785) elnevezés s egyszersmind ez a legrégebbi kételyt kizáró neve.

Az eddig ösmert és ösmertetett középeurópai kocsán-talan *Ulmus*-oknak egy faja maradt így még tudományosan megnevezendőnek s ez a hosszú bibecsatornáju faj. Ennek biztos neve az 1776-ban *Withering*-től eredő *Ulmus montana* név; egészen biztos azért, mert a *With.* növényét *Smith* 1808-ban sikerült rajzban is közölte. E név alatt e faj csupán azért nem maradhat, mert a germán dendrológusok szerint ugyanezt a növényfajt egy reálló, igen alkalmas néven *Miller* már 1759-ben ösmertette, t. i. az *Ulmus scabra* *Mill.* néven.

Mit értsünk az *Ulmus Pannonica* *Simk.* faj alatt, a melyre e tanulmányaim alkalmával, herbariumom példányainak vizsgálatakor bukkantam reá, azt a következő rendszeresen leíró taglalás mutassa meg. Ebben gondos figyelmet fogok fordítani s synonymokra is, különösen a magyar flórára vonatkozókra.

Óshonos és szabadon termesztett szilfáink synoptikus taglalása.

Ulmus Tournef. Szilfa.

[*Ulmus Tournef.* instit. 372; Linne genera (1742) 102; spec. (1753) 225; Benth—Hooker gen. plant. III. 1. (1880) 351; Engl—Prantl nat. pflanzenf. III. a (1889) 62. *Alásfa* (Diószegi—Fazekas). *Veniczfa* (Kit. herbariuma szerint Zalamegyében; Dietz szerint a Bodroglőközön.)]

Subgenus I.: *Dryoptelea* Spach. Kocsánytalan szilfák.

Virágkocsánjuk rövid, legfeljebb 1·5-szer akkora, mint leplük; lependékük éle meztelen.

§. Maghon és termésfelülete meztelen.

A) Magvuk legalább háromszor oly hosszú, mint rövid bibecsatornája.

† 1. *Ulmus pumila* L. Véknyas szilfa.

[*U. pumila* L. spec. plant. (1753) 226, excl. syn. Pluk; Pallas fl. ross. (1789) 76. *U. microphylla* Pers. syn. (1805) 291. *U. Turkestanica* Hort.]

Feltünően vékony, gindár águ és kicsiny levelű cserjefa; élesen és kétszeresen fűrészelt *leveleinek egyenletes* és ékforma vagy gyengén kerekített a *vállá*, *szélességük* pedig nem alsó harmadukban, hanem *lemezüik közepe tája felett a legnagyobb*; magva a hártvás szárny közepe táját foglalja el. Vagy 5 méter magasságra megnövő cserjefa.

Óshazája: Szibéria főképp a Baikálon túl (L. l. c.) s innen China északi részein át Turkesztanig.

Hazánkban. Kevés helyt termesztik eddig; Budapesten a Városligetben van egy 4 méter magas cserjefa.

† E jellel a honosított fajokat teszem szembetűnővé.

2. *Ulmus suberosa* Mönch. Parás szilfa.

[*U. suberosa* Mönch. verz. weissenstein (1785) 136; Ehrh. Beitr. VI. (1791) 87; Diószegi-Fazekas* magy. fűv. 190. *U. campestris* L. spec. (1753) 225. ex parte; Hovat. (1774) 29. ex parte; Auctorum Hung. et aliorum ex parte, non A. Kerner. *U. Hollandica* Miller ex Karl Kock dendr. II. 411. *U. minor* Mill. dict. nro 6 saltem ex parte. *U. tetrandra* Schkuhr handb. (1791) 178, tab 57. b) *U. campestris* α) *vulgaris* Planchon in aun. sc. nat. (1848) 273. *U. scaberrima* Simk. Nagyvárad természetrajza (1890) 124.]

Szikár helyeken cserjeszerű, egyebütt fatermetű, elég erős ágakkal és sarjakat növesztő gyökérszettel. *Két-három éves ágain* rendszerint több paráslécz fut végig, ritkábban simák azok, a mely esetben mint *forma nuda* [*U. nuda* Ehrh. Beitr. VI. (1791) 87] ösmeretes. *Levelei és hajtásai mirigytelenek*, de többé-kevésbé szőrösek, sőt érdesek is. Féltségvállu részaránytalan levelei többnyire kisebbszerűek és nyelük legfeljebb 1 cm. hosszú (a kerti fajtáknál jóval hosszabb); magva a hártvás szárny közepe felett legszélesebb és csúcsa közel van a szárny csorbájához.

Az apró levelű cserjealakoknak neve: *Ulmus suberosa* var. *fruticosa* Schur en. 604 [*U. minor* Schur. verh. sieb. ver. II. 170]; a nagy levelű és 2 vagy több cm. hosszú levélnyéllel ellátott főképp tenyésztett alakoknak a neve: *Ulmus amplifolia* Dippel holzk. II. (1892) 23 pro subspecie.

Őshazája: Közép-Europa, sőt Dippel szerint ezenkívül még Éjszak-Afrika is meg Kis-Ázsia és Szibéria.

Hazánkban: Lelőhelyei bizonytalanok, de a legdélibb vidékeket kivéve hihetőleg országszerte el van terjedve. Gyűjteményemben Budapest, Nagyvárad, Csermő és Arad környékéről van meg.

*) Csillaggal jelölöm azt a szerzőt, ki a fajt először közlé hazánkból.

3. *Ulmus suberifera* (*nitens* × *suberosa*) Simk. Félparás szilfa.

Rövid bibecsatornáju kocsántalan szilfáink között találni olyanokat, a melyek az *Ulmus nitens* Mönch és *Ulmus suberosa* Mönch fajok között középen állanak s azok félvér fajául tekintendők. Ilyen fákat észleltem Arad város ligetében és Alcsuth erdejében.

Különböznek ezek az *U. suberosa*-tól abban, hogy leveleik fonáka, levélnyelük sőt néha fiatal hajtásaik is elég bőven mirigyesek; ellenben az *Ulmus nitens*-től abban, hogy ágaik parafaléczeket fejlesztenek, a mi az *U. nitens* Mönch példányain a germán dendrologusok szerint sohasem fordul elő, valamint gyakran abban, hogy hajtásaik és levelük nyele egészen késő őszig borzas szőrűek. Levéllemezének felületén apró, érdes szőrök vannak, néha kevés mirigygyel társulva.

Ekkorig csak hazánkban figyeltetett meg.

4. *Ulmus nitens* Mönch. Fénylő szilfa.

[*U. nitens* Mönch meth. (1789) 333; Dippel holzk. II. (1892) 25. *U. campestris* ex opinione plurium Auctorum, certe non *L. spec.* (1753) 225, nec ejus herbarium. *U. glabra* Mill. dict. nro 4. (1768); A. Kerner* öst. bot. zeit. (1876) 53; A. Kerner fl. exs. aust-hung. nro 265; Dippel holzk. II. 25; Koehne dendrol. 135, non Hudson fl. angl. ed. I. (1762) 95, stirps nam Huds. ad *U. scabram* Mill. pertinet. *U. tiliaefolia* Host et *U. corylifolia* Host fl. aust. I. 329 ex Dippel holzk. I. c. *U. glabra* β *pilifera* Borb. értekez. XI/18. (1881) 55.]

Közép-Európa délibb vidékeinek honosa, annyira, hogy Koehne az 1893-ban megjelent dendrologiájában (135. lap) azt írja, hogy Németországból még nem látta: «Ich sah noch keinen unzweifelhaft hieher gehörigen Baum».

Nem hajt gyökérsarjakat és nem fejleszt sohasem parás-léczeket, a germán dendrológusok szerint. Fiatal hajtásai, pálhái, levélnyelei, levéllemezeinek fonáka feltűnően mirigyesek; mirigyeik rendszerint verhenyések, ritkán fehéresek; a tőalak fiatalabb leveleinek felszínén egyszerű serték is vannak több-kevesebb mirigyponnal társulva; kifejlett levelei simák, fényes színűek, hajtásai és rügyei is csaknem kopaszok.

Terméseinek körrajza szerint két alakja különböztethető: az egyik a *forma oblongo-ovata* Simk. akad. közlemények XV. (1878) 597, hosszukás tojásdad lependék termésekkel; a másik a *forma orbiculari-ovata* Simk. l. c. csaknem körded termésekkel.

Kerteinkben tenyésztett kedvelt alakja a *var. pendula* Hort. Ennek mirigyei a fiatal hajtásokon és leveleken fehéres színűek; ágai pedig lekonyulók.

Kiváló fajtája a:

var. glandulosa Lindl. in Lond. arbor. britan. III. (1838) 1405. [U. campestris γ *xanthochorda* Beck flora niederösterreich. I. (1890) 313.]

Ennek mirigyesebbek a hajtásai, a pálhái, a levélnyelei és levéllemezei; fiatal levéllemezének felszínén csupa mirigyponatok vannak, a kifejlett levéllemez igen sima és fényes; a fiatal levéllemez fonákának erei a sok mirigyttől verhenyések.

Hazánkban e fajta sok helyt terem, főképp a délibb vidékeken, de Eperjes vidékéről is meg van gyűjteményemben.

Oshazája az *Ulmus nitens* Mönch-nek a germán dendrológusok szerint: Közép-Európa, Éjszak- és Nyugat-Ázsia, de biztos területköre eddig ismeretlen.

Hazánkban az Ejszaki-Kárpátoktól Fiuméig s innen a Duna vaskapujáig elég közönséges, több helyen mind a két főfajtájának alakjaiban.

B) Magvuk hossza alig akkora, mint a szárny csorbájához vezető hosszú bibecsatorna.

5. *Ulmus scabra* Mill. Érdes szilfa.

[*U. scabra* Mill. dict. nro 2. (1759); Dippel holzk. II. 27. *U. campestris* L. spec. (1753) 225. ex parte; *Linne* herbarium, ex Hooker flora of the brit. isl. 334; *Horvátovszky** fl. tyrn. (1774) 29. et Auct. Hung. pro parte; *A. Kerner* exs. aust-hung. nro 264., non Auct. Germ. nec Jackson index kew. *U. Glabra* Huds, fl. angl. ed. I. (1762) 95. ex Smith engl. fl. 22; Beck fl. niederöst. I. 314. Jackson index kew. non *U. glabra* Mill. *U. Montana* With. arrang. II. (1776) 275; Smith engl. bot. tab. 1887. (1808). *U. major* Smith l. c. tab. 2592. *U. excelsa* Borkh. handb. forst bot. I. (1800) 839. *U. silvestris* Landoz II. 36, *U. leucosperma* seu *leucocarpa* Schur en. 603. *U. cuspidata* Kitaibel herb!]

Gyökérsarjakat nem hajt és nem fejleszt ágain parás léczeket. Hajtásai, pálhái, levelei mirigytelenek, érdes szőröktől többé-kevésbé torzosok és érdesek. Rendszerint nagy levelű és hatalmas fává fejlődő szilfa.

Ha levelei kerekdedek vagy tojásdadok és leppendék termései is kerekdedek vagy tojásdadok, akkor: *Ulmus montana* Smith typica a neve. Ha levelei hosszukásan tojásdadok vagy hosszukásan visszás tojásdadok és a termései is tojásdadok vagy hosszukásak, akkor *Ulmus major* Smith l. c. a neve. Diszkertekben rendszerint ily nagyobb levelű és termésű alakjaira bukkanunk.

Van ezenkívül kerteinkben több más megrögzített

esetleges alakja. Ilyenek a bodros levelű *var. rugosa* Dippel holzk. II. 29; továbbá a *var. pendula Hortorum*; Dippel l. c. lekonyuló ágakkal: a *var. pyramidalis* Karl Koch dendr. II. 415. (*fastigiata* Hort; *Dampieri* Hort; *Exoniensis* Hort.), felálló ágakkal tornyos termettel; a *var. tricuspis* Dippel l. c. [U. *cuspidata* Kit. herb.] középső kihegyezett csúcsa alatt előbb elszélesedő, azután jobbról-balról egy-egy kihegyezett nyulványszerű, nagy fűrészelt fogat fejlesztő levelekkel. Hegyvidékeink árnyasabb völgyeiben ez a három csúcsot növesztő alak nem ritka.

Óshazájául mondják Közép-Európát, Angliát, Svédországot s az innen Ázsián át az Amur vidékeig nyuló nagy területet.

Hazánkban előfordul az éjszak-nyugati Kárpátok hegyvidékeitől kezdve (pl. Selmece vidéke) Fiuméig és a Herkules-fürdőig.

6. *Ulmus Pannonica* Simk. Pannoniai szilfa.

Hosszu bibecsatornáju leppendék termései hosszúkásak, vágj tojásdadok; *hajtásai, fiatalabb leveleinek nyele és fonáka verhenyesen vagy féhéresen mirigyesek* s a mellett kevés, szétszórt apró serteszőrrel ellátvák; leveleinek felszíne apró sertéktől érdes; a kifejlett levelek lekopaszodnak, de érdesek maradnak.

Ép úgy párhuzamos faj az *Ulmus scabra* Mill. oldalán, miként az *Ulmus nitens* Mönch. az *U. suberosa* Mönch. hel szemben.

Csupán csak hazánkából ösmerem, de délibb Közép-Európában hihetőleg széles a terjedésköre.

Példányom van belőle Nagyvárad, Pancsova, a baranyamegyei Harsány vidékéről és Fiume mellékéről.

§§. A maghon és a termés felületének közepe puhán pelyhes.

† 7. *Ulmus fulva* Michaux. Verhenyes szilfa.

[*U. Americana* Ait. hort. kew. I. (1789) 913. non. *L. U. fulva* Michaux fl. bor. amer. I. (1803) 172. *U. rubra* Michaux Fil. hist. arb. forest. amer. III. (1813) 278.]

Rügyei kerekdedek, rozsdaszínű szösztől pillásak és fakadáskor rozdszínű szőszszel burkoltak; hajtásai puhaszőrűek, leveleinek felszine kissé fénylő, igen érdes, fonáka puhán és sűrűn rövid szőrű. Leppendéke kerekded, kisebb-szerű, a hártvás szárny közepét lefoglaló maggal.

Őshazája: Keleti-Északamerika, Kanadától kezdve az Egyesült-Államok közepe tájáig.

Mint hazánk kerteiben tenyésztettet említi Fekete és Mágócsy-Dietz, az Erdészeti Növénytan 626. lapján.

† 8. *Ulmus elliptica* K. Koch. Kerülekés szilfa.

[*U. Sibirica* Hort. *U. longifolia* Hort. *U. Heyderi* Späth. catal. 1883.]

Rügyei hegyesek, hosszukás tojásdadok, fakadáskor szürkészöldek, hajtásai serteszőrűek, később bibircsesen érdesek; leveleinek felszine igen érdes, fonáka fiatalon később ritkán puhaszőrű. Leppendéke hosszukás, a hártvás szárny közepe tájától valamivel alább levő maggal.

Őshazája: a Kaukazuson tuli vidék, Perzsia éjszaki része és Turkesztan.

Mint tenyésztett fát közli kerteinkből az «*Arboretum Alcsúthiense*» már 1892-ben.

Subgenus II.: *Oreoptelea* Spach. Kocsános szilfák.

Virágkocsánjuk megnyult, többszörösen hosszabb, mint leplük; leppendékük éle borzasan pillás.

§. *A maghon és a termés felülete meztelen.*

9. *Ulmus pedunculata* Foug. Nyoleczporzós szilfa.

[*U. pedunculata* Fougereux mem. de l'acad. de sc. nat. paris (1784) 211. tab. 2; Lamarck dict. encyc. IV. 610. *U. laevis* Pall. fl. ross. I. (1784) 75. *U. effusa* Willd. flor. berol. prodr. (1787) 94. Lummitzer* fl. poson. (1791) n. 253. Baumg. en. I. 207. Schlosser-Vuk. fl. croat 1006. *U. ciliata* Ehrh. Beitr. VI. (1791) 88. *U. octandra* Schkuhr handb. (1791) 78. *U. alba* Kit. in Willd. baumz. 518; Herbarium Kit. nro 2868. (!)]

Idei hajtásai puhán borzasak még szeptemberben is; *leveleinek válla* nagyon félszeg, felszine fényesedő és nem érdes, *fonáka* sűrűn puhaszörű, *bársony tapintatu*; *porhonai pirosak*; magva a hártyás szárny közepét foglalja el; virágai és termés csomói függők. Fája nagyon görcsös, ezért építő vagy szerszámfának alig lehet megmunkálni.

Őshazája: Éjszak- s Közép-Európa és az Éjszaki-Oriens. *Hazánkban* el van terjedve az éjszak-nyugati Kárpátok vidékétől Dalmatiáig és Orsováig. Tenyészik hegyi erdőkben, de főkepek vízmelléki erdőkben és berkekben.

10. *Ulmus Americana* L. Amerikai szilfa.

[*U. Americana* L. spec. (1753) 226; Diószegi-Fazekas* fűvészkönyv 190.]

Idei hajtásai meztelenek vagy szétszórt szörűek; *levele* kisebbszerű, *kevésé félszegnállu*; *porhonai lilaszínűek*; magva csaknem érinti a hártyás szárny csorbáját.

Őshazája: csaknem egész Éjszak-Amerika.

Nálunk több kertből, így az alocsúthiból is említik.

§§. A maghon és a termés felületének közepe puhán pelyhes.

† 11. *Ulmus racemosa* Thomas. Fürtös szilfa.

[*U. racemosa* Thomas in Silliv. journ. of. sc. XIX. (1831) 170.]

Fiatal *hajtásai* puha szőrűek, a *kifejlettek meztelenek*; tojásdad kerülékes *leveleinek válla nagyon félszeg*; *virágzata* 4—6 cm. hosszú *fürt*.

Őshazája: Éjszakamerikai Egyesült-Államok éjszakibb része.

Hazánkban kerti disz. Igen szép példánya diszlik Alcsúthon, Ö Fensége József főherczeg gyönyörű parkjában.*)

Egyesületi közlemények.

Az Országos Erdészeti Egyesület 1898. évi január hó 30.-án megtartott rendes választmányi ülésének jegyzőkönyve.

Jelen voltak: *Bedő Albert* alelnök; *Arató Gyula*, *Bartha Gyula*, *Belházy Emil*, *Bittner Gusztáv*, *Csupor István*, *Hangay Géza*, *Havas József*, *Hirsch István*, *Kallina Károly*, *Laitner Elek*, *Lászlóffy Gábor*, *Reinfusz Bódog*, *Schmidt Ferencz*, gr. *Széchenyi Pál*, *Szönyey István*, *Tomsányi Gyula*, *Tomsányi Gusztáv*, *Tavi Gusztáv* választmányi tagok; *Bódor Gyula* és *Nagy Károly* alapítótagek, *Jausz Sándor* rendes tag, *Horváth Sándor* titkár és *Levitzky Albert* pénztárnok.

Almássy Andor, *Balás Vincze*, *Csiby Lőrincz*, *Fekete Lajos*, *Havas Ágoston*, *Illés Nándor*, *Máday Izidor*, *Podhradszky András* és *Scholcz Ottó* hivatalos elfoglaltságuk, *Luczenbacher Pál*, *Rutska Tivadar* és

*) Az éjszak-amerikai Egyesült-Államok területén honos *Ulmus alata* Michx. kocsános virágu és termésű s ágain széles parás-léczeket fejlesztő szilfajt, eddig sem hazánkban, sem Közép-Európában nem tenyésztették, leg-
alább erre vonatkozó irodalmi adat nincs.